

Теоретико-методологічні основи селективного регулювання ендogenousного розвитку систем суміжних товарних ринків (на прикладі зернових і хлібних продуктів)

Theoretical and Methodological Foundations of Selective Regulation of the Endogenous Development of Systems of Adjacent Commodity Markets (A Case Study of Grain and Bakery Products)

Оксана Зеркіна

Oksana Zerkina

к. економ. н., доцент, e-mail: oksana_27@i.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2500-3959>

PhD in Economics, Associate Professor, Doctoral Candidate, e-mail: oksana_27@i.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2500-3959>

Державна установа "Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України", Одеса, Україна

State Institution "Institute of Market and Economic-Ecological Research of the National Academy of Sciences of Ukraine", Odesa, Ukraine

Received: February 20, 2026 | Revised: February 27, 2026 | Accepted: February 28, 2026

UDC 338.242:339.13

DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2026.16.1.31>

Мета роботи. Обґрунтувати теоретико-методологічні основи селективного регулювання ендogenousного розвитку систем вертикально суміжних товарних ринків, що інтегрує авторську категорійну систему, концепцію поєднання двох типів об'єктів та двох типів впливу у комплексні механізми, та обґрунтування ролі державного маркетингу як інструментальної надбудови.

Метод дослідження. Системний аналіз, порівняльний аналіз, метод міжсекторних балансів доданої вартості, класифікація та типологізація. Емпірична верифікація – на системі ринків зернових і хлібних продуктів України за даними Державної служби статистики за 2010–2021 рр.

Результати дослідження.

Теоретична цінність дослідження. Дослідження розширює теорію ендogenousного зростання на макrorівень систем суміжних ринків, інтегруючи market-creating парадигму з новою промисловою політикою.

Практична цінність дослідження. Запропонована рамка надає органам державного управління діагностичний інструментарій для ідентифікації блокувальних та генераторів ендogenousного контуру в умовах повоєнного відновлення економіки.

Оригінальність дослідження. Вперше селективне регулювання концептуалізовано через парадигму ендogenousного розвитку, поєднуючи діагностику розривів, стимулювання точок зростання та інструменти державного маркетингу в інтегрований трансформуючий механізм.

Обмеження/перспективи дослідження. верифікація обмежена системою ринків зернових і хлібних продуктів. Подальші дослідження – розробка кількісних індексів діагностики ендogenousного контуру та апробація на інших товарних ринках.

Тип статті. Теоретично-емпірична стаття.

Purpose. To substantiate the theoretical and methodological framework for selective regulation of the endogenous development of vertically adjacent commodity market systems.

Method. Systemic analysis, comparative analysis, intersectoral value added balances, classification. Empirical verification on the grain and bread product market system of Ukraine using data for 2010–2021.

Findings. An original categorical framework integrating four categories and three SR principles has been developed. A concept combining two types of SR objects — "disruptions" (endogenous circuit blockers) and "growth points" (value added generators) — with two types of regulatory impact (stabilising and formative) into complex mechanisms has been proposed. The role of state marketing as a "closing link" ensuring the "activation" of the endogenous circuit through demand formation, export reorientation, and reduction of information asymmetry has been substantiated.

Theoretical implications. The study extends endogenous growth theory to the meso-level of adjacent market systems, integrating the market-creating paradigm with the new industrial policy framework.

Practical implications. The proposed framework provides policymakers with diagnostic tools to identify blockers and generators of the endogenous circuit, enabling targeted interventions in commodity market systems during post-war economic recovery.

Originality of the research. For the first time, selective regulation is conceptualised through the endogenous development paradigm, combining disruption diagnostics, growth point stimulation, and state marketing instruments into an integrated transformative mechanism.

Research limitations/Future research: Empirical verification is limited to the grain and bread product market system. Future research should develop quantitative indices for endogenous circuit diagnostics and test SR mechanisms across diverse commodity market systems.

Paper type. Research.

Ключові слова: селективне регулювання; ендogenousний розвиток; системи суміжних товарних ринків; ресурсотворювальні сектори; додана вартість; державний маркетинг; точки зростання.

Key words: Selective Regulation, Endogenous Development, Adjacent Commodity Market Systems, Resource-Generating Sectors, Value Added, State Marketing, Growth Points.

Вступ

Сучасна парадигма державного регулювання товарних ринків переживає концептуальну трансформацію. Традиційний підхід, побудований на суцільному (горизонтальному) регулюванні, дедалі частіше виявляє обмежену ефективність: стандартизовані інструменти однаково застосовуються до всіх секторів ринкової системи, не враховуючи її внутрішню гетерогенність, наявність блокувань потокових процесів та потенціал ресурсотворювальних секторів. Водночас системи вертикально суміжних товарних ринків мають складну ендогенну природу розвитку, що визначається внутрішнім контуром циркуляції доданої вартості.

Mazzucato, M. (2016) запропонувала фундаментальний зсув від парадигми market-fixing до market-creating, стверджуючи, що держава має активно формувати ринки, а не лише коригувати їхні провали. R. Juhász, N. Lane та D. Rodrik (2024) узагальнили нову парадигму промислової політики, виділивши принцип селективності та механізм “відпускання програшних” (letting losers go). H. Jiang, Y. Zheng та L. Zhu (2024) досліджили вплив бар’єрів входу на ендогенну структуру ринку. G. Gereffi (2020) продемонстрував каскадний характер розривів глобальних ланцюгів вартості під час COVID-19.

Теоретичні засади ендогенного зростання закладено P. Romer (1990) та R. Lucas (1988), які обґрунтували роль внутрішніх факторів – людського капіталу, інновацій, знань – у генеруванні довгострокового економічного зростання. P. Aghion та P. Howitt (1992) розробили модель шумпетеріанського зростання, де інновації є ендогенним результатом R&D інвестицій. F. Etro (2009, 2014) розвинув теорію ендогенної ринкової структури. G.C. Unruh (2000) концептуалізував механізми lock-in як глибинні блокади розвитку. M. Schneiberg (2007) дослідив path dependence в контексті інституційних змін. D. Bailey, S. Labory та P.R. Tomlinson (2023) аргументували, що промислова політика має виходити за межі корекції ринкових провалів.

У вітчизняних дослідженнях системи суміжних товарних ринків розглядалися переважно через призму логістичних та відтворювальних процесів (Нікішина, 2016; Буркинський та Нікішина, 2020) без інтеграції ендогенної парадигми розвитку. Концепція селективного регулювання, що поєднує діагностику блокувань і генераторів ендогенного контуру з інструментами державного маркетингу, залишається теоретично нерозробленою.

Для України, що одночасно веде оборонну війну та реалізує стратегію економічного відновлення, розробка теоретико-методологічних засад селективного регулювання є завданням не лише науковим, а й практично значущим. Деформація ендогенного контуру – через “розриви” товарно-фінансових потоків, сировинну орієнтацію експорту, інформаційну асиметрію між секторами, руйнування інфраструктури внаслідок воєнних дій – потребує адресного, селективного впливу. Національна економічна стратегія до 2030 р. визначає серед пріоритетів підвищення частки переробної продукції в структурі експорту та зміцнення внутрішніх ланцюгів доданої вартості, що безпосередньо кореспондує з концепцією ендогенного розвитку.

Мета статті — обґрунтувати теоретико-методологічні основи СР ендогенного розвитку систем вертикально суміжних товарних ринків, що включає: авторську категорійну систему; концепцію, яка інтегрує два типи об’єктів і два типи впливу у комплексні механізми; обґрунтування ролі державного маркетингу як інструментальної надбудови.

Наукова новизна полягає в: (а) формулюванні категорійної системи СР ендогенного розвитку з чотирма категоріями та трьома принципами; (б) розробці концепції СР, що об’єднує два типи об’єктів і два типи впливу; (в) обґрунтуванні ролі державного маркетингу як “замикаючої ланки” механізмів СР.

Методологія дослідження

Дослідження базується на системному аналізі внутрішньої структури систем суміжних

товарних ринків та ідентифікації параметрів ендogenous контуру. Порівняльний аналіз використано для зіставлення мікрорекетингу та державного рекетингу за дванадцятьма параметрами та систематизації міжнародного досвіду. Метод класифікації застосовано для розробки типології «розривів» за сімома ознаками. Метод міжсекторних балансів доданої вартості забезпечив кількісну оцінку розподілу доданої вартості між секторами. Емпірична верифікація проведена на системі ринків зернових і хлібних продуктів України (ланцюг «зерно → борошно → хлібопродукти») за даними Державної служби статистики за 2010–2021 рр. та Національної економічної стратегії до 2030 р. Аналіз міжнародного досвіду охоплює сім кейсів (США, Норвегія, Ірландія, Австралія, країни ЄС, Греція, Туреччина).

Методологічну основу дослідження складає поєднання дедуктивного підходу (від загальної теорії ендogenous зростання до специфіки систем суміжних товарних ринків) та індуктивного (від емпіричних спостережень на ринку зернових і хлібних продуктів до узагальнюючих концептуальних побудов). Для обґрунтування категорійної системи застосовано метод наукової абстракції та метод єдності логічного й історичного. Порівняльний аналіз мікрорекетингу та державного рекетингу проведено за дванадцятьма параметрами. Статистичну базу складають дані Державної служби статистики України щодо виробництва, споживання та зовнішньої торгівлі, а також Національна економічна стратегія до 2030 р. та Закон України №1792-VIII.

Результати

Категорійна система СР ендogenous розвитку.

Авторська категорійна система інтегрує чотири взаємопов'язані категорії.

Система вертикально суміжних товарних ринків визначається як сукупність взаємопов'язаних ринків, інтегрованих у єдиний відтворювальний ланцюг за принципом вертикальної суміжності. Ключова характеристика — міжсекторна взаємозалежність: зміни на одному ринку каскадно впливають на параметри інших ринків. P. Rey та J. Tirole (2007) обґрунтували специфічні ефекти координації у вертикально інтегрованих структурах. J. Humphrey та H. Schmitz (2001) показали, що управління (governance) глобальними ланцюгами вартості визначає розподіл доданої вартості між ланками.

Ендogenous розвиток визначається як процес якісних перетворень, генерований внутрішнім контуром циркуляції доданої вартості за ланцюгом “додана вартість → доходи → попит → виробництво → інновації → додана вартість”. На відміну від екзогенних змін, ендogenous розвиток є самопідтримуваним. P. Romer (1990) обґрунтував ендogenous технологічну зміну, а P. Aghion та P. Howitt (1992) — шумпетеріанське зростання через “творче руйнування”. F. Etro (2014) продемонстрував, що ринкова структура є ендogenous результатом інвестиційних та інноваційних рішень.

Селективне регулювання — тип державного впливу на систему суміжних ринків, спрямований на ідентифіковані об'єкти — блокатори (“розриви”) та генератори (“точки зростання”) ендogenous контуру. Принцип селективності передбачає концентрацію ресурсів на вузлах, де контур деформований або має найбільший потенціал. R. Juhász et al. (2024) виділили принцип “відпускання програвших” — здатність держави припинити підтримку неефективних напрямів.

Ресурсоутворювальні сектори (“точки зростання”) — сектори з найвищим потенціалом генерування доданої вартості, здатні створювати мультиплікативний ефект для суміжних ринків.

У системі ринків зернових і хлібних продуктів ресурсоутворювальними секторами є борошномельний та хлібопекарський, які трансформують сировинне зерно у продукцію з високою доданою вартістю, генеруючи зайнятість, доходи та внутрішній попит. Стимулювання цих секторів створює позитивний зворотний зв'язок у контурі: збільшення переробки зерна замість

сировинного експорту забезпечує додаткові доходи працівників, податкові надходження та мультиплікативний ефект для логістичних, транспортних та торговельних секторів.

Категорійну систему доповнено трьома принципами СР: принцип селективності впливу; принцип ендогенної орієнтованості (вивільнення, а не заміщення внутрішніх механізмів); принцип ринкової інклюзії (залучення усіх секторів до контуру). Категорійну систему подано в табл. 1.

Таблиця 1: Авторська категорійна система селективного регулювання ендогенного розвитку

Категорія / Принцип	Визначення	Теоретичне підґрунтя
Система суміжних ринків	Сукупність ринків, інтегрованих у відтворювальний ланцюг за принципом вертикальної суміжності	Rey & Tirole (2007); Humphrey & Schmitz (2001)
Ендогенний розвиток	Процес якісних перетворень, генерований контуром: ДВ → доходи → попит → виробництво → інновації → ДВ	Romer (1990); Aghion & Howitt (1992); Etro (2014)
Селективне регулювання	Адресний вплив на ідентифіковані блокатори та генератори ендогенного контуру	Juhász et al. (2024); Mazzucato (2016)
Ресурсоутворювальні сектори	Сектори з найвищим потенціалом генерування ДВ та мультиплікативним ефектом	Lebdioui (2022); Gereffi (2020)
Принцип селективності	Концентрація ресурсів на вузлах деформації контуру	Juhász et al. (2024)
Принцип ендогенної орієнтованості	Вивільнення внутрішніх механізмів розвитку, а не їх заміщення	Romer (1990); Lucas (1988)
Принцип ринкової інклюзії	Залучення усіх секторів до контуру циркуляції ДВ	Bailey et al. (2023)

Примітка. Складено авторами.

Концептуальне забезпечення СР. Авторська концепція інтегрує два типи об'єктів та два типи впливу у комплексні механізми.

Перший тип об'єктів — “розриви” товарно-фінансових потоків — визначається як деформації, що переривають безперервність циркуляції доданої вартості. Розроблена класифікація за сімома ознаками (за видом потоку, рівнем, характером, стадією відтворення, тривалістю, зворотністю та походженням) дозволяє діагностувати конкретний тип блокади та обирати адекватний інструмент. G. Gereffi (2020) продемонстрував каскадний характер розривів GVC під час COVID-19. G.C. Unruh (2000) концептуалізував lock-in як самопідтримуване блокування переходу до нової моделі розвитку.

Емпірична верифікація на системі ринків зернових і хлібних продуктів діагностувала шість типів розривів у ланцюгу “зерно → борошно → хлібопродукти”. Цінові розриви: рівень імпорتنих цін перевищує ціни експорту для зернових у середньому в 7 разів, для хлібопродуктів – в 2 рази. Інформаційні розриви — низька прозорість ціноутворення між секторами. Логістичні розриви – деградація інфраструктури. Результати діагностики подано в табл. 2.

Структурні розриви проявляються у сировинній спрямованості експорту: у 2021 р. частка необробленого зерна в загальному експорті зернових продуктів перевищувала 85%, тоді як борошно, крупи та хлібопродукти становили менше 15%. Цей дисбаланс свідчить про системне “витікання” доданої вартості з національного ендогенного контуру, оскільки

переробка здійснюється в країнах-імпортерах, де генеруються доходи, зайнятість та інноваційний потенціал.

Таблиця 2: Діагностика «розривів» ендогенного контуру в системі ринків зернових і хлібних продуктів

Тип розриву	Прояв	Вплив на ендогенний контур
Цінові	Імпортні ціни > експортних у 2–7 разів	Перерозподіл ДВ на користь іноземних країн
Інформаційні	Низька прозорість ціноутворення	Зростання транзакційних витрат
Логістичні	Деградація інфраструктури	Фізичне переривання потоків
Інституційні	Неузгодженість регуляторних норм	Бар'єри між секторами
Структурні	Сировинна спрямованість експорту	“Витікання” ДВ з контуру
Фінансові	Дефіцит обігових коштів переробників	Блокування ланки “виробництво → ДВ”

Примітка. Складено авторами за даними Державної служби статистики України.

Другий тип об'єктів — ресурсоутворювальні сектори — ідентифіковано через аналіз міжсекторних балансів доданої вартості. Переробні сектори генерують значно вищу додану вартість на одиницю сировини. А. Lebdoui (2022) продемонстрував, що індустріалізація на основі сировини потребує цілеспрямованої державної політики для подолання path dependence.

Два типи впливу — стабілізуючий (подолання “розривів”) та формуючий (стимулювання “точок зростання”) — інтегровано у комплексні механізми СР. Р. Aghion, М. Dewatripont та Р. Legros (2025) аргументували поєднання вертикальних інтервенцій із горизонтальними інструментами. М. Schneiberg (2007) дослідив path dependence як перешкоду структурним змінам. Взаємозв'язок типів впливу подано на рис. 1.

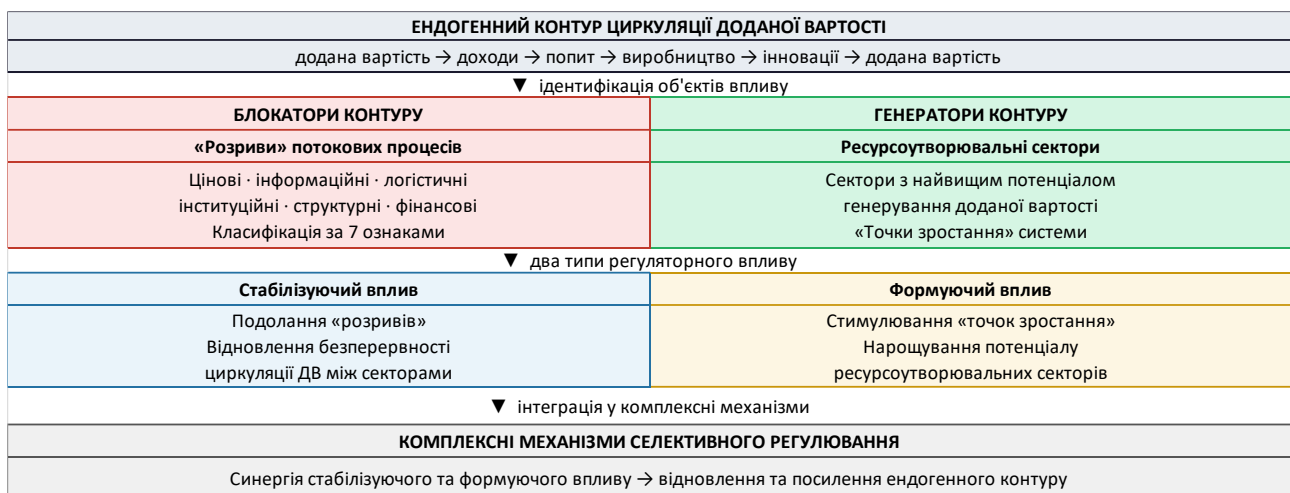

Рисунок 1: Комплексні механізми селективного регулювання ендогенного розвитку систем суміжних ринків

Примітка. Складено авторами

Стабілізуючий вплив спрямований на відновлення безперервності ендогенного контуру через усунення ідентифікованих блоkad: ліквідацію цінових диспропорцій, відновлення логістичних зв'язків, підвищення інформаційної прозорості між секторами. Формуючий вплив створює умови для нарощування потенціалу ресурсоутворювальних

секторів: стимулювання інвестицій у переробні потужності, розвиток інноваційної інфраструктури, підготовку кваліфікованих кадрів для високотехнологічних виробництв. Поєднання обох типів впливу у комплексні механізми СР забезпечує синергетичний ефект: стабілізуючий вплив усуває перешкоди для циркуляції доданої вартості, а формуючий — нарощує обсяг цієї вартості в ресурсоутворювальних секторах, посилюючи мультиплікативний ефект для всієї системи суміжних ринків.

Державний маркетинг як інструментальна надбудова механізмів СР. Комплексні механізми СР потребують інструментальної надбудови, здатної забезпечити формування попиту, спрямування товаропотоків та зменшення інформаційної асиметрії. Класичні адміністративно-економічні інструменти коригують ринкові провали (market-fixing), але не формують нові ринки (market-creating) (Mazzucato, 2016). Цю “замикаючу” функцію виконують інструменти державного маркетингу (ДМ).

Принципова відмінність ДМ від мікрмаркетингу полягає в ендогенній функції: ДМ впливає на параметри контуру в цілому. Р. Kotler та K.L. Keller (2016) концептуалізували холістичний маркетинг як інтеграцію чотирьох компонентів. Т. Proctor (2007) обґрунтував маркетинг у державному секторі як інструмент формування публічної цінності. S. Anholt (2007) показав формування конкурентної ідентичності нації через бренд країни. Порівняння мікрмаркетингу та ДМ подано в табл. 3.

Таблиця 3: Порівняння мікрмаркетингу та державного маркетингу за ендогенною функцією

Параметр	Мікрмаркетинг	Державний маркетинг
Мета	Прибуток підприємства	Бінарна: формування попиту + стимулювання ДВ
Об'єкти	Товар, споживач, конкурент	“Розриви” та “точки зростання” контуру
Масштаб	Мікрорівень	Мезо- та макрорівень
Характер впливу	Market-fixing	Market-creating
Адаптивність	Реактивний / проактивний	Системна адаптація контуру
Часовий горизонт	Короткостроковий	Середньо- та довгостроковий
Ендогенна функція	Оптимізація позиції суб'єкта	“Увімкнення” ендогенного контуру
Ефект	Комерційний	Трансформуючий (кумулятивний)

Примітка. Складено авторами на основі Kotler & Keller (2016); Proctor (2007); Mazzucato (2016).

Верифікація ролі ДМ здійснена через три функціональні канали “увімкнення” ендогенного контуру.

Перший канал — формування споживчого попиту. У 2020 р. споживання м'яса в Україні досягало 67,3% від раціональної норми, молока — 53,1%, плодів — 62,8%. С. Hawkes et al. (2015) обґрунтували, що державна продовольча політика має поєднувати регуляторні, інформаційні та маркетингові інструменти. А.М. Thow et al. (2018) підтвердили торговельну політику як інструмент формування здорових моделей харчування.

Другий канал — переорієнтація зовнішньоторговельних потоків. За 2010–2021 рр. Україна мала тенденцію зростання сировинного експорту на фоні імпорту обробної продукції, що свідчить про від'ємний баланс доданої вартості. D. Lederman, M. Olarreaga та L. Payton (2010) встановили позитивний вплив агентств з просування експорту. С. Volpe Martincus та J. Carballo (2010) показали ефективність програм підтримки для МСП. Т. Harding та B.S. Javorcik (2011) підтвердили позитивний ефект інвестиційного просування на диверсифікацію експорту.

Третій канал — зменшення інформаційної асиметрії. E.H. Klijn, J. Eshuis та E. Braun (2012) емпірично підтвердили, що інструменти маркетингу місць здатні формувати нові ринкові зв'язки на мезорівні.

Ефективність кожного з трьох каналів обумовлена їхньою взаємодоповнюваністю. Формування споживчого попиту створює внутрішній ринок збуту для продукції переробних секторів, що стимулює інвестиції у розширення виробничих потужностей. Переорієнтація зовнішньоторговельних потоків із сировинного на переробний вектор забезпечує зростання валютних надходжень та створює стимули для підвищення якості продукції до міжнародних стандартів. Зменшення інформаційної асиметрії підвищує ефективність обох попередніх каналів, оскільки знижує бар'єри входу для нових учасників та прискорює адаптацію до змінних ринкових умов. Саме ця функціональна комплементарність обґрунтовує визначення ДМ як «замикаючої ланки» механізмів СР.

Систематизовані чотири групи інструментів ДМ мають різний механізм впливу на ендогенний контур. Інформаційні інструменти (моніторинг зовнішніх ринків, аналітичні платформи, торговельні представництва) знижують транзакційні витрати і відкривають нові канали збуту для переробної продукції. Збутові інструменти (страхування експортних кредитів через Експортно-кредитне агентство, гарантування) зменшують ризики для експортерів переробних товарів. Фінансові інструменти (податкове, митне, кредитне регулювання) створюють економічні стимули для поглиблення переробки. Комунікаційні інструменти (реклама, виставки, брендинг) формують позитивний імідж країни як постачальника продукції з високою доданою вартістю.

Особливої уваги заслуговує потенціал Експортно-кредитного агентства (ЕКА) України. У воєнний період ЕКА застрахувало перші експортні кредити, що засвідчило дієздатність інституції навіть в екстремальних умовах. Зміни до Закону №1792-VIII розширили можливості страхування та гарантування для експортерів переробної продукції, створивши інституційну основу для збутових інструментів ДМ. Поєднання інституційних змін із цілеспрямованою маркетинговою стратегією просування української переробної продукції на зовнішніх ринках здатне забезпечити перехід від кількісного зростання сировинного експорту до якісного нарощування експорту продукції з високою доданою вартістю, що є ключовою передумовою «увімкнення» ендогенного контуру розвитку.

Систематизовано чотири групи інструментів ДМ: інформаційні (моніторинг зовнішніх ринків), збутові (страхування експортних кредитів через ЕКА), фінансові (податкове, митне, кредитне регулювання) та комунікаційні (реклама, виставки, брендинг). Проаналізовано зміни до Закону №1792-VIII у воєнний період, що розширили можливості ЕКА. Структуру інструментів ДМ подано на рис. 2.

ДЕРЖАВНИЙ МАРКЕТИНГ: market-creating функція			
Формування ринків, а не лише корекція провалів (Mazzucato, 2016)			
▼ чотири групи інструментів			
Інформаційні	Збутові	Фінансові	Комунікаційні
Моніторинг ринків Аналітичні платформи Торговельні представництва	Страховання кредитів (ЕКА) Гарантування Закон №1792-VIII	Податкове регулювання Митне регулювання Кредитне/інвестиційне	Реклама та PR Міжнародні виставки Брендинг «Made in Ukraine»
▼ три функціональні канали «увімкнення» контуру			
Канал 1: Попит	Канал 2: Експорт	Канал 3: Інформація	
Формування споживчого попиту → замикання споживчої ланки контуру	Переорієнтація: сировина → переробка → розширення контуру на зовнішні ринки	Зменшення інформаційної асиметрії → усунення інформаційних «розривів»	
▼			
РЕЗУЛЬТАТ: ДМ як «замикаюча ланка» механізмів СР			

Рисунок 2: Інструменти державного маркетингу для підтримки експортерів переробних товарів

Примітка. Складено авторами на основі Lederman et al. (2010); Warwick (2013).

Міжнародний досвід застосування інструментів ДМ. Систематизація міжнародного досвіду подана в табл. 4.

Таблиця 4: Міжнародний досвід застосування інструментів ДМ для розвитку систем ринків

Країна / кейс	Інструменти ДМ	Ендогенний ефект
США (Пітсбург)	Маркетингова стратегія трансформації	Перехід від сировинної до високотехнологічної моделі
США (федеральний)	Бюджетна підтримка R&D	Новий контур через людський капітал
Ірландія (IDA Ireland)	Інвестиційний маркетинг	“Увімкнення” нового контуру через FDI
Норвегія	Диверсифікація, підтримка переробки	Розширення контуру через ДВ у переробці
Австралія	Точковий ДМ: інфопідтримка експорту	Зменшення інформаційних бар'єрів
Країни ЄС	Регіональний ДМ	Вирівнювання контурів між регіонами
Греція, Туреччина	Активізація соціально-економічного розвитку	Подолання lock-in через трансформацію секторів

Примітка. Складено авторами на основі Warwick (2013); Aiginger & Rodrik (2020).

Aiginger, K. та Rodrik, D. (2020) аргументували “перенародження” промислової політики, де маркетингове просування є сполучною ланкою між стратегією держави та діями ринкових суб'єктів. K. Warwick (2013) показав, що інструменти маркетингового просування є інтегральною складовою промислових політик різних країн.

Інтеграція результатів. Стабілізуючий тип впливу (подолання “розривів”), формуючий (стимулювання “точок зростання”) та інструменти ДМ (“замикаюча ланка») створюють трансформуючий ефект — “увімкнення” ендогенного контуру (рис. 3).

Стабілізуючий вплив	+	Формуючий вплив	+	Інструменти ДМ
Подолання «розривів» поточкових процесів		Стимулювання «точок зростання» (генераторів)		«Замикаюча ланка»: попит, експорт, інформація
▼				
ТРАНСФОРМУЮЧИЙ ЕФЕКТ				
«Увімкнення» ендогенного контуру → перехід системи суміжних ринків до нової якості розвитку				
▼ деталізація трансформуючого ефекту				
Замикання споживчої ланки		Розширення контуру		Усунення інфо-розривів
ДМ формує попит на продукцію переробних секторів → ДВ → доходи → попит (цикл)		Експорт переробної продукції замість сировини → утримання ДВ у нац. системі		Зниження транзакційних витрат → інтеграція секторів → безперервність контуру

Рисунок. 3. Інтеграція механізмів селективного регулювання: трансформуючий ефект

Примітка. Складено авторами.

Без інструментів ДМ стабілізуючий та формуючий типи впливу не реалізують повний потенціал: саме ДМ замикає споживчу ланку контуру, розширює контур на зовнішні ринки та усуває інформаційні “розриви”.

Обговорення

Запропонована рамка має значні теоретичні та практичні імплікації. Інтеграція ендогенної парадигми з концепцією селективного регулювання є якісним зсувом від традиційної теорії регулювання товарних ринків, яка оперує переважно екзогенними факторами (ціни, тарифи, квоти) без урахування внутрішніх механізмів саморозвитку. Концепція «ендогенного контуру»

надає уніфіковану аналітичну рамку для розуміння циркуляції доданої вартості та локалізації її деформацій, доповнюючи усталений GVC-аналіз (Gereffi, 2020) національною перспективою.

Розмежування стабілізуючого та формуючого типів впливу пропонує структуроване рішення для органів управління. Стабілізуючі інтервенції доцільні, коли контур принципово цілісний, але тимчасово порушений. Формуючі — коли контуру бракує певних ланок. Правильна діагностика типу розриву визначає адекватний тип втручання, підвищуючи ефективність політики та зменшуючи ризик нераціонального розподілу ресурсів.

Роль державного маркетингу як «замикаючої ланки» є особливо актуальною для повоєнного відновлення України. Системи товарних ринків стикаються з одночасними викликами: фізичне руйнування інфраструктури (логістичні розриви), втрата торговельних маршрутів (збутові розриви), зниження купівельної спроможності (розриви попиту), інформаційні прогалини щодо нових ринкових можливостей. Традиційні адміністративні інструменти — тарифи, квоти, субсидії — адресують окремі розриви, але не створюють системних умов для «увімкнення» контуру. Інструменти ДМ здатні одночасно формувати попит, переспрямовувати експортні потоки та зменшувати інформаційну асиметрію.

Порівняння мікрмаркетингу та ДМ (табл. 3) засвідчило, що фундаментальна відмінність полягає не у масштабі чи інструментах, а в ендогенній функції. Мікрмаркетинг оптимізує позицію фірми в системі; ДМ перебудовує параметри самого ендогенного контуру. Цей висновок має практичні наслідки: оцінка державної маркетингової політики має здійснюватися не за успішністю окремих фірм, а за ступенем відновлення циркуляції контуру — через показники утримання доданої вартості, коефіцієнт глибини переробки, міжсекторний баланс потоків.

Аналіз семи міжнародних кейсів (табл. 4) надав емпіричну підтримку теоретичної рамки. Трансформація Пітсбурга демонструє здатність ДМ каталізувати вихід із сировинного lock-in. Досвід Ірландії з IDA Ireland засвідчує ефективність інвестиційного маркетингу для «увімкнення» нового ендогенного контуру. Австралійська програма точкового ДМ ілюструє зменшення транзакційних витрат входження до нових ланцюгів вартості.

Водночас необхідно зазначити обмеження. Верифікація проведена на одній системі товарних ринків (зернових і хлібних продуктів), що обмежує узагальнення. Різні системи — мінеральних ресурсів, хімічних продуктів, машинобудування — можуть мати специфічні патерни формування та деформації ендогенного контуру. Кількісні індикатори вимірювання розривів потребують подальшого методичного розвитку та калібрування.

Водночас необхідно зафіксувати обмеження проведеного дослідження. Емпірична верифікація здійснена на одній системі товарних ринків (зернових і хлібних продуктів), що обмежує можливості узагальнення. Інші системи — мінеральних ресурсів, хімічної продукції, машинобудування — можуть мати специфічні патерни формування та деформації ендогенного контуру. Запропонована класифікація розривів за сімома ознаками є діагностичним інструментом, однак відносна вагомість різних типів розривів для загальної функціональності контуру залишається відкритим питанням, що потребує подальшого емпіричного дослідження із застосуванням міжсекторного порівняльного аналізу. Перспективним напрямом є також розробка системи кількісних індексів для вимірювання «здоров'я» ендогенного контуру та моніторингу ефективності селективних інтервенцій.

Ірландський досвід з IDA Ireland засвідчує ефективність інвестиційного маркетингу для «увімкнення» принципово нового ендогенного контуру в секторах, які раніше не існували в національній економіці. Австралійська програма точкового ДМ для підтримки експорту до азійських ринків ілюструє можливість зниження транзакційних витрат входження до нових ланцюгів вартості за допомогою інформаційних інструментів. Ці кейси колективно підтверджують тезу про те, що інструменти ДМ функціонують як market-creating, а не лише

market-fixing інструменти на мезорівні систем суміжних ринків, що узгоджується з концептуальною рамкою M. Mazzucato (2016).

Порівняльний аналіз мікрмаркетингу та державного маркетингу за дванадцятьма параметрами (табл. 3) виявив, що фундаментальна відмінність між ними полягає не у масштабі застосування чи наборі інструментів, а у принципово різній ендогенній функції. Мікрмаркетинг оптимізує позицію окремого суб'єкта в межах існуючої ринкової структури; державний маркетинг перебудовує параметри самого ендогенного контуру. Цей висновок має практичні наслідки для оцінки ефективності державної маркетингової політики: її результативність має вимірюватися не показниками успішності окремих підприємств чи секторів, а індикаторами циркуляції ендогенного контуру — коефіцієнтом утримання доданої вартості, індексом глибини переробки, балансом міжсекторних товарно-фінансових потоків.

Особливої уваги заслуговує проблема сировинного lock-in, яка набуває загостреного характеру в умовах війни. До 2022 р. частка сировинного експорту в товарній структурі зовнішньої торгівлі України залишалася високою: на чорні метали припадало 20,5% сукупного експорту, на зернові культури — 18,1%, тоді як частка машин та обладнання становила лише 7,7%. Воєнні умови не лише не подолали цю диспропорцію, а й загострили її через руйнування переробних потужностей і переорієнтацію логістичних маршрутів. За G.C. Unruh (2000), вихід із lock-in потребує не лише інвестицій у нові потужності, а й принципової зміни інституційних рутин та споживчих патернів — саме те, для чого призначені інструменти державного маркетингу.

Відзначимо, що запропонована рамка має суттєве значення для формування державної економічної політики в умовах повоєнного відновлення. Системи товарних ринків України стикаються з безпрецедентними комбінованими деформаціями: фізичне руйнування виробничих потужностей та логістичної інфраструктури переплітається зі структурними проблемами, що існували до повномасштабного вторгнення, — передусім сировинною орієнтацією експорту та недорозвиненістю переробних секторів. Класичний підхід суцільного регулювання, що оперує горизонтальними інструментами (єдина ставка кредиту, уніфіковані податкові пільги), не здатний адресувати цю гетерогенність деформацій. Натомість селективне регулювання пропонує диференційований підхід: стабілізуючий вплив — для відновлення зруйнованих ланок контуру, формуючий — для створення нових «точок зростання» у секторах глибокої переробки, інструменти ДМ — для формування попиту та інтеграції відновлених секторів у єдиний ендогенний контур.

Висновки

Дослідження обґрунтувало теоретико-методологічну рамку CP ендогенного розвитку систем вертикально суміжних товарних ринків.

По-перше, розроблено авторську категорійну систему, що інтегрує чотири категорії (система суміжних ринків, ендогенний розвиток, селективне регулювання, ресурсо-утворювальні сектори) та три принципи CP (табл. 1). Категорійна система розширює теорію ендогенного зростання на мезорівень систем суміжних ринків.

По-друге, запропоновано концепцію CP, що поєднує «розриви» (блокатори, класифіковані за сімома ознаками) та «точки зростання» (генератори) із двома типами впливу (стабілізуючим та формуючим). Концепцію верифіковано на системі ринків зернових і хлібних продуктів (табл. 2).

По-третє, обґрунтовано роль державного маркетингу як «замикаючої ланки» механізмів CP через три канали: формування попиту, переорієнтацію експорту та зменшення інформаційної асиметрії (табл. 3). Міжнародний досвід (табл. 4) підтвердив інтеграційну роль ДМ.

По-четверте, продемонстровано, що інтеграція трьох типів впливу створює трансформуючий ефект, неможливий при застосуванні кожного окремо (рис. 3).

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою кількісного інструментарію діагностики ендogenous контуру та апробацією механізмів CP на розширеному емпіричному матеріалі, зокрема систем ринків мінеральних ресурсів, хімічних продуктів та машинобудування. Окремим напрямом є адаптація запропонованої рамки до специфіки воєнної економіки та умов повоєнного відновлення, де деформації ендogenous контуру мають комбінований характер і потребують інтегрованого застосування усіх трьох типів впливу.

Фінансування

Це дослідження не отримало конкретної фінансової підтримки.

Конкуруючі інтереси

Автори заявляють, що у них немає конкуруючих інтересів.

References

- Aghion, P., Dewatripont, M., & Legros, P. (2025). Competition-friendly industrial policy. *CPI Antitrust Chronicle*, 34-38. <https://www.plegros.net/wp-content/uploads/2025/07/4-COMPETITION-FRIENDLY-INDUSTRIAL-POLICY-Philippe-Aghion-Mathias-Dewatripont-Patrick-Legros.pdf>
- Aghion, P., & Howitt, P. (1992). A model of growth through creative destruction. *Econometrica*, 60(2), 323–351. <https://doi.org/10.2307/2951599>
- Aiginger, K., & Rodrik, D. (2020). Rebirth of industrial policy and an agenda for the twenty-first century. *Journal of Industry, Competition and Trade*, 20, 189–207. <https://doi.org/10.1007/s10842-019-00322-3>
- Anholt, S. (2007). *Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions*. Palgrave Macmillan.
- Bailey, D., Labory, S., & Tomlinson, P. R. (2023). Industrial policy beyond market failure. In *Handbook of industrial development*. Edward Elgar. <https://doi.org/10.4337/9781800379091.00030>
- Burkinsky, B. V., & Nikishyna, O. V. (Eds.). (2020). *Metodolohichni zasady formuvannia efektyvnoi lohistyky tovarnykh rynkiv [Methodological foundations of effective commodity market logistics]*. IPREED NANU. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.31520/978-966-02-9215-4>
- Etro, F. (2009). *Endogenous market structures and the macroeconomy*. Springer. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-540-87427-0>
- Etro, F. (2014). The theory of endogenous market structures. *Journal of Economic Surveys*, 28(5), 804–830. <https://doi.org/10.1111/joes.12020>
- Gereffi, G. (2020). What does the COVID-19 pandemic teach us about global value chains? *Journal of International Business Policy*, 3(3), 287–301. <https://doi.org/10.1057/s42214-020-00062-w>
- Harding, T., & Javorcik, B. S. (2011). Roll out the red carpet and they will come: Investment promotion and FDI inflows. *Economic Journal*, 121(557), 1445–1476. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2011.02454.x>
- Hawkes, C., Smith, T. G., Jewell, J., Wardle, J., Hammond, R. A., Friel, S., ... & Kain, J. (2015). Smart food policies for obesity prevention. *Lancet*, 385(9985), 2410–2421. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(14\)61745-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61745-1)
- Humphrey, J., & Schmitz, H. (2002). How does insertion in global value chains affect upgrading in industrial clusters? *Regional Studies*, 36(9), 1017–1027. <https://doi.org/10.1080/0034340022000022198>
- Jiang, H., Zheng, Y., & Zhu, L. (2024). Entry barriers and growth: The role of endogenous market structure. *International Economic Review*, 65(3), 1313–1347. <https://doi.org/10.1111/iere.12695>
- Juhász, R., Lane, N., & Rodrik, D. (2024). The new economics of industrial policy. *Annual Review of Economics*, 16, 213–242. <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-081023-024638>

- Klijn, E. H., Eshuis, J., & Braun, E. (2012). The influence of stakeholder involvement on the effectiveness of place branding. *Public Management Review*, 14(4), 499–519. <https://doi.org/10.1080/14719037.2011.649972>
- Kotler, P., & Keller, K. L. (2016). *Marketing management* (15th ed.). Pearson Education. <https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/marketing-management/P200000007478/9780133856460?srsId=AfmBOoqKtKfPHE2aCRZkP7XiynJMgrDHmXPfbFX0LEsVy2ggMPtTyPJl>
- Lebdioui, A. (2022). The political economy of moving up in global value chains. *Review of International Political Economy*, 29(3), 870–903. <https://doi.org/10.1080/09692290.2020.1844271>
- Lederman, D., Olarreaga, M., & Payton, L. (2010). Export promotion agencies: Do they work? *Journal of Development Economics*, 91(2), 257–265. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2009.09.003>
- Lucas, R. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 22(1), 3–42. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)
- Mazzucato, M. (2016). From market fixing to market-creating: A new framework for innovation policy. *Industry and Innovation*, 23(2), 140–156. <https://doi.org/10.1080/13662716.2016.1146124>
- Nikishyna, O. V. (2016). Kontseptualnyi pidkhid do selektyvnoho rehuliuвання vidtvoriuvannykh protsesiv [Conceptual approach to selective regulation of reproductive processes]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, 8(2), 9–20. [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/echnp_2016_8_2_3
- Nikishyna, O.V., Zerkina, O.O., Chebotarova, N. Y. (2023). System of principles for selective regulation of commodity markets in conditions of instability. *Economic Innovations*, 25(1) (86), 112-125. [https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.1\(86\).112-125](https://doi.org/10.31520/ei.2023.25.1(86).112-125)
- Proctor, T. (2007). *Public sector marketing*. Pearson Education. https://openlibrary.org/books/OL10288202M/Public_Sector_Marketing
- Rey, P., & Tirole, J. (2007). A primer on foreclosure. In M. Armstrong & R. Porter (Eds.), *Handbook of industrial organization* (Vol. 3, pp. 2145–2220). Elsevier. <https://www.tse-fr.eu/sites/default/files/medias/doc/by/tirole/primer.pdf>
- Romer, P. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy*, 98(5), S71–S102. <https://doi.org/10.1086/261725>
- Schneiberg, M. (2007). What's on the path? Path dependence, organizational diversity and the problem of institutional change. *Socio-Economic Review*, 5(1), 47–80. <https://doi.org/10.1093/ser/mwl006>
- Thow, A. M., Downs, S. M., Mayes, C., Trevena, H., Warne, T., & Weng, J. (2018). Trade policy and food and nutrition security: A systematic review. *Nutrition Reviews*, 76(2), 93–107. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/56700b56-5db1-4af5-94fd-94c054cfdd6e/content>
- Unruh, G. C. (2000). Understanding carbon lock-in. *Energy Policy*, 28(12), 817–830. [https://doi.org/10.1016/S0301-4215\(00\)00070-7](https://doi.org/10.1016/S0301-4215(00)00070-7)
- Volpe Martincus, C., & Carballo, J. (2010). Export promotion: Bundled services work better. *World Economy*, 33(12), 1718–1756. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9701.2010.01296.x>
- Warwick, K. (2013). *Beyond industrial policy: Emerging issues and new trends* (OECD Science, Technology and Industry Policy Papers, No. 2). OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5k4869clw0xp-en>

